

Βασίλης Γ. Μανεσιώτης

ΤΕΛΙΚΑ ΦΤΑΙΕΙ Ο ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΗΣ;

Το Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής
και η ύφεση της οικονομίας

Πρόλογος: Μιράντα Ξαφά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Πρόλογος του συγγραφέα	15
Εισαγωγή	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Οι επιπτώσεις μιας δημοσιονομικής προσαρμογής στην οικονομική δραστηριότητα: Θεωρία και εμπειρικά αποτελέσματα	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Οι μακροοικονομικές εξελίξεις πριν από την έναρξη της δημοσιονομικής προσαρμογής	29
2.1 Οικονομική δραστηριότητα	30
2.2 Οι νομισματικές και χρηματοπιστωτικές εξελίξεις	34
2.3 Η διεθνής κρίση και οι δημοσιονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα την τριετία 2007-2009	38
2.3.1 Η διεθνής οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στα δημοσιονομικά μεγέθη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδος	39
2.3.2 Οι δημοσιονομικές εξελίξεις την τριετία 2007-2009	42
2.3.3 Προειδοποιήσεις	45
2.3.4 Η δεύτερη υπαγωγή στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η προσφυγή της Ελλάδας στην ΕΕ και στο ΔΝΤ
και το πρώτο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής 49

3.1 Η συμφωνία διάσωσης και το Πρόγραμμα Προσαρμογής
της Οικονομίας 50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Προβλήματα στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση
του Προγράμματος 55

4.1 Παράγοντες που εμπόδισαν την επιτυχή προσαρμογή
της οικονομίας και επέτειναν και επιμήκυναν την ύφεση 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα 75

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 Τα βαθύτερα αίτια της κρίσης:
Μια σύντομη επισκόπηση των δημοσιονομικών εξελίξεων
της περιόδου 1975-2007 81

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 Οι δημοσιονομικές εξελίξεις
την κρίσιμη τριετία 2007-2009 87

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 Η δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα
και οι επιπτώσεις της στο τραπεζικό σύστημα 97

Στατιστικό παράρτημα 101

Σημειώσεις 103

Βιβλιογραφία 111

Ευρετήριο 117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η προσφυγή της Ελλάδας
στην ΕΕ και στο ΔΝΤ και το (πρώτο)
Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής

Aπό την αρχή του 2010 και παρά τα αλληλέλληλα (φορολογικά κυρίως) μέτρα³⁴ συνολικού ύψους 5 εκατοστιαίων μονάδων του ΑΕΠ, υπήρξε ραγδαία επιδείνωση του οικονομικού κλίματος, καθώς οι αγορές αλλήλα και ο διεθνής οικονομικός τύπος τηρούσαν έντονα αρνητική στάση έναντι της Ελλάδος. Έτσι, η διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών ομολόγων και των αντίστοιχων γερμανικών τίτλων συνεχιζόταν.

Στις 25 Μαρτίου 2010 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε ότι, εάν η Ελλάδα δεν μπορούσε να δανειστεί από τις αγορές, τότε τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ θα τη βοηθούσαν. Η απόφαση αυτή όμως, λόγω της αοριστίας της, δεν ικανοποίησε και *δεν έπεισε τις αγορές*. Για τον λόγο αυτό, στις 29 Μαρτίου πραγματοποιήθηκαν μαζικές πωλήσεις ελληνικών τίτλων, ενώ στις 9 Απριλίου η Fitch υποβάθμισε (για τρίτη φορά) την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδος. Στις 11 Απριλίου το Eurogroup αποφάσισε τη στήριξη της Ελλάδος και στις 23 του ίδιου μήνα η Ελλάδα προσέφυγε επισήμως στο ΔΝΤ και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γιατί είχε αποκοπεί τελείως από τις διεθνείς αγορές.³⁵

3.1 Η συμφωνία διάσωσης και το Πρόγραμμα Προσαρμογής της Οικονομίας

Η συμφωνία για τη διάσωση της ελληνικής οικονομίας παρουσίαζε πολλές και σημαντικές ιδιαιτερότητες. Κατ' αρχήν, το μέγεθος της βοήθειας ήταν πρωτοφανές. Οι χώρες της ζώνης του ευρώ θα διέθεταν 80 δισεκ. ευρώ και το ΔΝΤ 30 δισεκ. ευρώ. Ήταν η πρώτη φορά που το ΔΝΤ θα διέθετε τόσο μεγάλο ποσό σε μια χώρα. Δεύτερον, για πρώτη φορά θα εφαρμοζόταν πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής σε χώρα-μέλος της ζώνης του ευρώ και δεν υπήρχε η σχετική εμπειρία. Τρίτον, ήταν η πρώτη φορά που η προσαρμογή δεν συνοδευόταν από υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος, η οποία αποτελεί πάγια τακτική του IMF, και δεν υπήρχε δυνατότητα άσκησης (εθνικής) νομισματικής πολιτικής. Επρόκειτο για μια ασυνήθιστη και πολύ ιδιαίτερη περίπτωση προσαρμογής, που απαιτούσε τεράστια προσπάθεια και ενδεχομένως μη συμβατικές λύσεις. Το Πρόγραμμα ανέφερε ρητά ότι ο διττός σκοπός της δημοσιονομικής προσαρμογής και της αποκατάστα-

σης της ανταγωνιστικότητας, χωρίς δυνατότητα υποτίμησης, *αποτελούσε πραγματική πρόκληση* (IMF, 2010α, σελ. 21).

Όπως προαναφέρθηκε, η Ελλάδα αντιμετώπιζε δύο άμεσα και καίρια προβλήματα: το υπέρογκο δημόσιο χρέος, το οποίο αδυνατούσε πλέον να χρηματοδοτήσει, και το τεράστιο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, που αντανάκλασε τη μεγάλη απώλεια ανταγωνιστικότητας. Και τα δύο αυτά προβλήματα ήταν αποτέλεσμα μακροχρόνιων διαρθρωτικών αδυναμιών που δεν είχαν αντιμετωπιστεί επί δεκαετίες.³⁶

Το Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής του 2010 ήταν ένα έντονα εμπροσθοβαρές, πολυετές, φιλόδοξο και ολοκληρωμένο πρόγραμμα που αποσκοπούσε αφενός στη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του λόγου χρέους προς ΑΕΠ και αφετέρου στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Απώτερος σκοπός του Προγράμματος ήταν η μεταβολή του αναπτυξιακού προτύπου της ελληνικής οικονομίας. Στο μέλλον η ανάπτυξη της οικονομίας θα βασιζόταν στις επενδύσεις και στις εξαγωγές, ενώ μέχρι το 2009 βασιζόταν στην εγχώρια κατανάλωση, η οποία σε μεγάλο βαθμό ετροφοδοτείτο από χαμηλότοκο εξωτερικό δανεισμό.

Σκοποί του Προγράμματος

Οι κύριοι σκοποί του προγράμματος ήταν τρεις:

1. Αποκατάσταση της διατηρησιμότητας των δημόσιων οικονομικών και βελτίωση της εμπιστοσύνης
2. Αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ως προς τις τιμές
3. Διαφύλαξη της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα της οικονομίας (IMF, 2010α, σελ. 8).

Από τους τρεις αυτούς σκοπούς, η δημοσιονομική προσαρμογή εθεωρείτο θεμέλιος λίθος του Προγράμματος (IMF, 2010α, σελ. 48). Διευκρινίζεται ότι ο πρώτος σκοπός του Προγράμματος, "Αποκατάσταση της διατηρησιμότητας των δημοσίων οικονομικών...", περιλάμβανε έμμεσα και τη σταθεροποίηση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ (από το 2013) και στη συνέχεια τη μείωσή του. Σε όλα τα σημεία όμως αυτό αναφερόταν *ως το αποτέλεσμα της μείωσης του ελλείμματος και της επί-*

τευξης πρωτογενούς πλεονάσματος (βλ. IMF, 2010α, σελ. 4, 8, 10). Δεν προβλέπονταν άλλες άμεσες ουσιαστικές ενέργειες και μέτρα για σταθεροποίηση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ, πέραν της μείωσης του ελλείμματος. Τα έσοδα από αποκρατικοποιήσεις π.χ. υποηολιζόνταν μόνο σε 1 δισεκ. ευρώ ετησίως από το 2011 και μετά.³⁷ Παράλληλα όμως στο Πρόγραμμα τονιζόταν ότι το ΔΝΤ θεωρούσε τα σχέδια των ελληνικών αρχών για αποκρατικοποιήσεις *απογοητευτικά* (IMF, 2010α, σελ. 23). Άρα θεωρούσε ότι δεν θα υπήρχαν ουσιαστικά έσοδα από αποκρατικοποιήσεις για άμεση μείωση του χρέους. Στο πλαίσιο αυτό, δεν υπήρξε πρόνοια για τον έλεγχο της δυναμικής του χρέους, ιδιαίτερα στην περίπτωση που η οικονομική δραστηριότητα θα εξελισσόταν χειρότερα από ό,τι προέβλεπε το Πρόγραμμα, ούτε για τις επιπτώσεις μιας τέτοιας αρνητικής εξέλιξης στο τραπεζικό σύστημα.

Στόχοι

Όσον αφορά το δημοσιονομικό σκέλος, το Πρόγραμμα ήταν έντονα εμπροσθοβαρές. Για το 2010 προβλέπονταν μέτρα συνολικού ύψους 7,5% του ΑΕΠ,³⁸ τα οποία θα οδηγούσαν σε μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης κατά 5,5 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ³⁹ (από 13,6% το 2009 σε 8,1% το 2010). Την τετραετία 2011-2014 το έλλειμμα θα μειωνόταν περαιτέρω κατά 5,6 εκατοστιαίες μονάδες και θα περιοριζόταν στο 2,6% του ΑΕΠ στο τέλος του 2014. Δηλαδή από το σύνολο της προσαρμογής (11,1 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ) το μισό θα επιτυχανόταν το πρώτο έτος. Σημειώνεται επίσης ότι 1,8 εκατοστιαία μονάδα (από τις 11,1 μονάδες) θα προερχόταν από “διαρθρωτικά” δημοσιονομικά μέτρα, όπως βελτίωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού, βελτίωση του ελέγχου των πρωτογενών δαπανών κ.λπ. Για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προβλεπόταν να μειωθεί από 11,2% το 2009 σε 8,4% το 2010 (IMF, 2010α, σελ. 10). Τέλος, για τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα προβλεπόταν η ίδρυση του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.

Μέσα και μέτρα

Η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική ήταν το μέσο για την επίτευξη του πρώτου σκοπού. Πέραν των δημοσιονομικών μέτρων που είχαν ήδη ληφθεί τον Ια-

2010α, σελ. 8, 9, 14, 23 κ.ά.). Στο Κεφάλαιο 4 παραπάνω αναφέρθηκαν πολλοί λόγοι οι οποίοι οδήγησαν σε βαθύτερη και παρατεταμένη ύφεση. Ορισμένοι από αυτούς είναι καθοριστικής σημασίας και επιβάλλεται να επαναληφθούν:

1. Πιστωτική ασφυξία

Όπως προαναφέρθηκε, ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας είχε επιβραδυνθεί δραματικά από το φθινόπωρο του 2008 και μετά. (βλ. Διαγράμματα 4 και 5). Ήδη στο τέλος Μαρτίου 2010 ο ρυθμός αυτός είχε περιοριστεί στο 3,5% και έως το τέλος του έτους μηδενίστηκε. Λόγω του κατακερματισμού των αγορών η Ελλάδα δεν μπορούσε να επωφεληθεί από τη χαλαρή νομισματική πολιτική της ΕΚΤ. Όπως τεκμηριώθηκε στο Κεφάλαιο 4 (Πλῆθισιο 1), η μείωση των πιστώσεων είναι ικανή από μόνη της να προκαλέσει ύφεση. **Ο συνδυασμός πιστωτικής ασφυξίας και αυστηρής δημοσιονομικής πολιτικής ενίσχυσε στο έπακρο τις αρνητικές επιπτώσεις της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής επί της οικονομικής δραστηριότητας, σε μια οικονομία η οποία ήταν ήδη σε ύφεση.** Δεν είναι τυχαίο ότι σε πρόσφατη μελέτη για τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας η βελτίωση των πιστωτικών συνθηκών θεωρείται "...το κλειδί για την ανάπτυξη..."⁶⁵ (Morgan Stanley, 2013, σελ. 6-7). Δυστυχώς, πολύ συχνά διαφεύγει της προσοχής μας ότι η συνεχής επιδείνωση των χρηματοπιστωτικών συνθηκών συνέβαλε άμεσα και έμμεσα στην ύφεση της οικονομίας. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη, εάν την τριετία 2010-2012 λαμβάνονταν τα μισά δημοσιονομικά μέτρα, η ύφεση θα ήταν μικρότερη μόνο κατά 1,5 έως 2,0 εκατοστιαίες μονάδες (το 2011 π.χ. θα ήταν 5,5% και όχι 7,1% και το 2012 5,0% περίπου και όχι 6,5%).⁶⁶ Το υπόλοιπο της ύφεσης οφείλεται σε τρεις άλλους παράγοντες (ανεξάρτητες μεταβλητές), ένας εκ των οποίων είναι η ρευστότητα στην ελληνική οικονομία.

2. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις

Το Πρόγραμμα περιείχε δύο βασικά στοιχεία: Τη δημοσιονομική προσαρμογή και τα διαρθρωτικά μέτρα. Το πρώτο δημιουργεί ύφεση, ενώ το δεύτερο δημιουργεί αναπτυξιακές προϋποθέσεις και ως εκ τούτου μπορεί να αμβλύνει τις αρνητικές συνέπειες των δημοσιονομικών μέτρων στην οικονομική δραστηριότητα

και την απασχόληση και να οδηγήσει σε ανάκαμψη την οικονομία. Εξάλλου οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις όχι μόνο δεν έχουν δημοσιονομικό κόστος, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις συμβάλλουν και στη μείωση των δαπανών.

Θα ήταν επομένως αυτονόητο ότι θα υπήρχε ισχυρή βούληση για την κατά προτεραιότητα υλοποίηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες ούτως ή άλλως είχαν καθυστερήσει επί δεκαετίες. Δυστυχώς όμως, κατά την εφαρμογή του προγράμματος προσαρμογής οι προτεραιότητες ήταν ακριβώς οι αντίστροφες, υποσκάπτοντας διαρκώς την προσπάθεια και συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός πολύ αρνητικού κλίματος για την υλοποίηση του όλου εγχειρήματος.

Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα ήταν πολλές και σημαντικές, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ανάκτηση μέρους της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Πολλές από αυτές νομοθετήθηκαν, αλλά δεν υλοποιήθηκαν. Για όλες σχεδόν απαιτήθηκε και δεύτερη νομοθετική ρύθμιση στο τέλος του 2011 ή στις αρχές του 2012. Στο θέμα των μεταρρυθμίσεων, η έλλειψη ενθουσιασμού και αποφασιστικότητας ήταν πρόδηλη. Τα ημίμετρα, οι καθυστερήσεις, οι παλινωδίες και υπαναχωρήσεις, οι αναβολές και γενικά η αποδυνάμωση των μέτρων με κάθε τρόπο ήταν ο κανόνας. Η καθυστέρηση της υλοποίησης των διαρθρωτικών μεταβολών ήταν ένα από τα πλέον αδύνατα σημεία του Προγράμματος, υπονόμεισε περαιτέρω την αξιοπιστία του και επέτεινε και επιμήκυνε την ύφεση. Σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες, η Ελλάδα είναι δυνατόν να επιτύχει έως και 18 μονάδες ανάπτυξης σε 10 χρόνια εάν υλοποιήσει εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταβολές.

Σύμφωνα με σχετική μελέτη, επειδή δεν υλοποιήθηκαν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων και εργασίας πριν από τις μειώσεις μισθών, οι μειώσεις μισθών δεν οδήγησαν σε ουσιαστικές μειώσεις τιμών, αλλά κυρίως σε αύξηση περιθωρίων κέρδους. Έτσι, αν και έχει ανακτηθεί σημαντικό μέρος της απώλειας ανταγωνιστικότητας ως προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, δεν υπάρχει αντίστοιχη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές (που ήταν ένας από τους βασικούς σκοπούς του Προγράμματος).

3. Αυξήσεις φόρων αντί για μειώσεις δαπανών

Το Πρόγραμμα περιλαμβάνει πολύ μεγάλες και συνεχείς αυξήσεις φόρων, χωρίς ταυτόχρονη βελτίωση του προβληματικού φοροεισπρακτικού μηχανισμού, γε-

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

αγορά εργασίας	11, 53, 68, 72, 82, 83, 107	δημόσιο χρέος	10, 17, 25, 38, 41, 44, 45, 51, 63, 76, 82, 83, 84, 89, 93, 99, 105
αγορά προϊόντων	53, 65, 68-70, 78, 89	δημοσιονομική απογραφή	38, 84-86
αγορές χρήματος και κεφαλαίων	34, 57, 84, 105	δημοσιονομική επέκταση	16, 20, 27, 57
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)	10, 11, 16, 17, 22, 27, 30-33, 38-46, 50-53, 56, 61, 63, 65-67, 70, 72, 74, 76, 79, 82-86, 88-92, 94, 95, 102, 104-106, 108	δημοσιονομική προσαρμογή	16, 17, 20-27, 29, 32, 38, 49-51, 53, 56, 58, 60-62, 64, 66, 67, 72, 73, 76, 77, 80, 83, 85, 88, 94, 104
ανεργία	20, 24, 33, 42, 69, 84, 113	δημοσιονομική συστολή	16
ανταγωνιστικότητα	21, 61, 69, 71, 72, 73, 79	δημοσιονομικοί στόχοι	52
αντικυκλική δημοσιονομική πολιτική	42	δημόσιος τομέας (βλ. Ελληνικό Δημόσιο)	
απασχόληση	21, 24, 56, 60, 78	Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ)	38, 46, 76, 88, 94, 95
αποδοτικότητα δημοσιονομικών μέτρων	59	διαθέσιμο εισόδημα	31
αποκρατικοποιήσεις	52, 53, 63, 70, 79, 80	διαρθρωτικές μεταβολές	24, 53, 56, 67-69, 70, 71, 73, 74, 78, 80, 83, 106, 107
αποτέλεσμα εμπιστοσύνης	80	διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις	11, 21, 25, 56, 67, 68, 76-78
αριθμητικοί δημοσιονομικοί κανόνες	84	διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα	73
ασύμμετρη εξωτερική διαταραχή	69	διατραπεζική αγορά	34, 64, 65
ασφάλιστρο κινδύνου	25	διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση	20, 21, 39, 47, 64, 65, 76, 98
αύξουσα μονοτονική συνάρτηση	20	ειδικές επιχειρησιακές συμβάσεις	53, 68, 107
γενική κυβέρνηση	17, 20, 82, 104, 108	εισοδηματική πολιτική	25, 53, 67, 84
δάνεια εξυγίανσης	82	έλλειμμα	12, 16, 25-27, 33, 38, 39, 40-44, 46, 47, 51, 52, 56, 61, 63, 73, 74, 76, 82, 84-86, 88-91, 94, 95, 102, 104, 105, 108
δαπάνες	10, 12, 26, 40, 42-44, 53, 58-61, 67, 78, 79, 83, 85, 86, 88-91, 93, 102, 107, 108	έλλειμμα γενικής κυβέρνησης (βλ. έλλειμμα)	
δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών	31	Ελληνικό Δημόσιο	12, 13, 20, 26, 30, 33, 41, 44, 53, 54, 58, 68, 71, 82-84, 86, 92, 95, 99, 105, 106, 108
δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας	54, 99	επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου	32, 33, 72
δείκτης οικονομικού κλίματος	31		
δείκτης ρευστότητας	54		
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ)	61		
δείκτης χρηματοπιστωτικών συνθηκών (ΔΧΣ)	35		
δημόσιες επενδύσεις	10, 11, 60, 61, 72, 79, 85		

επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης		μηχανισμός μετάδοσης	
συνταξιούχων (ΕΚΑΣ)	83, 88, 90	νομισματικής πολιτικής	34
επίδομα αλληλεγγύης	91	Μνημόνιο	11, 12, 13, 16, 17
Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας		Μ3	36, 99, 105, 109
και Ανάπτυξης (ΕΠΣΑ) 2007-2010	89		
έσοδα	12, 40, 42, 52, 56, 59, 63, 79,	νομισματική ένωση	17, 27
	85, 89, 90, 91, 104, 109	νομισματική πολιτική	26, 27, 34, 35, 37, 39,
ΕΣΠΑ 2007-2013	60, 79		50, 57, 64, 66, 67, 77, 84, 115
εσωτερική υποτίμηση	22, 53, 56, 73		
ευρωζώνη	12, 13, 17, 31, 33, 34, 38, 40, 50,	ξένες άμεσες επενδύσεις	70, 72, 73
	57, 59, 64, 67, 69, 80, 83, 98, 104, 105, 107		
Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)	17, 39, 40, 46, 50, 61, 69,	ΟΓΑ	47, 90
	76, 88, 92, 94, 104-106, 108, 109	οικονομική δραστηριότητα	10, 11, 16, 20-27,
Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Επιτροπή)	16, 41, 46, 70,		30, 31, 33, 39, 41, 42, 53, 56, 58, 64,
	85, 94, 95, 104, 106, 109		65, 70, 74, 76, 77, 80, 85, 94
Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)	34, 36, 37, 57,	Οικονομική και Νομισματική	
	64, 65, 77, 92, 98, 99	Ένωση (ΟΝΕ)	17, 27, 38, 72, 73, 82, 83, 84
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο	60	οικονομική πολιτική	20, 25, 26, 113
		οικονομικό κλίμα	31, 32, 50
ζώνη του ευρώ	(βλ. Ευρωζώνη)	ονομαστικά επιτόκια	36, 64
		ονομαστικό ΑΕΠ	31, 42, 102
θεσμικό δημοσιονομικό πλαίσιο	38, 84, 107	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας	
		και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)	60, 70, 92
ιδιωτικές επενδύσεις	11, 31, 71	οριακός φορολογικός συντελεστής	60
ιδιωτική κατανάλωση	26, 31, 33, 66	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης	57
ισοζύγιο τρεχουσών			
συναλλαγών	33, 51, 52, 72, 74, 76, 84, 89	παραγωγικότητα	33, 53, 70, 72, 82
		περιοριστική δημοσιονομική	
κεϋνσιανή προσέγγιση	24, 26	πολιτική	21, 24, 26, 52, 66, 77, 89, 104
κλειστά επαγγέλματα	53, 68, 69	πιστωτική ασφυξία	12, 38, 64, 66, 77, 80
κριτήρια του Μάαστριχτ	27	πιστωτική επέκταση	24, 35, 64, 66, 77
κύρια αγορά εργασίας	82	πληθωρισμός	27, 37, 61, 64
		πολιτικός δημοσιονομικός κύκλος	38, 82
λόγος χρέους (προς ΑΕΠ)	44, 63, 82, 83, 92	πραγματικά επιτόκια	26, 37, 64
		πραγματικό ΑΕΠ	30, 42
Μεγάλη Ύφεση (1929-1933)	65	προαγορά χρέους	63, 70, 100
Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής		προσδοκίες	10, 12, 21, 26, 27, 31- 33, 57- 59,
Στρατηγικής (ΜΠΔΣ)	58		60, 61, 72, 79, 80, 88, 93, 99

προσφορά χρήματος	36	χρηματοπιστωτικές συνθήκες	21, 34, 35, 38, 57,
πρωτογενείς δαπάνες	25, 26, 43, 47, 52,		63, 64, 66, 67, 76, 77, 80
	58, 83, 84, 86, 89		
πρωτογενές έλλειμμα	12, 38, 43, 59, 61,	Ecofin	47, 95
	84, 91, 92, 104	Eurostat	40, 41, 86, 88, 90, 104, 106
πρωτογενές πλεόνασμα	38, 52, 61, 83	expansionary fiscal consolidation	104
ρευστότητα	13, 33, 64, 65, 67, 77,	Fitch	45, 50, 93
	79, 91, 98, 99, 105		
		Lehman Brothers	46, 93, 98
“σκληρή δραχμή”	27		
συναλλαγματική ισοτιμία	27	Moody's	106
συνολική ζήτηση	10, 24-27, 41, 61,	Morgan Stanley	45, 66, 77, 93, 114
	66, 69, 80, 104		
συστατική δημοσιονομική πολιτική	21	offsetting monetary policy	26
Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα 1986-1987	108		
		snowball effect	63
Ταμείο Χρηματοπιστωτικής		Standard and Poor's	45, 93, 94, 106
Σταθερότητας (ΤΧΣ)	52, 54		
τοξικά ομόλογα	98		
Τράπεζα της Ελλάδος	31, 34, 36- 38, 44, 45,		
	57- 59, 63, 73, 82, 90, 92, 105, 106, 109, 115		
υποτίμηση	25, 33, 50, 51, 53, 57, 62, 67, 73		
ύφεση	10-13, 16, 17, 20-22, 24- 27, 31,		
	32, 39, 41- 43, 54-57, 59, 60, 63-67, 69, 70,		
	72, 74, 76- 78, 80, 89, 91, 99, 104, 105, 114		
ΦΠΑ	32, 47, 90		
φοροεισπρακτικός μηχανισμός	42, 57, 60, 78, 90		
φορολογία εισοδήματος			
νομικών προσώπων	90, 91		
φορολογική επιβάρυνση	26, 58		
φορολογικός ανταγωνισμός	59		
χρέος	10, 13, 16, 17, 21, 24, 25, 27, 30, 38, 40,		
	41, 44, 45, 51, 52, 57, 63, 70, 76, 79, 80,		
	82- 84, 86, 89, 92, 93, 99, 100, 102, 105, 106		

Από την ψήφιση του Προγράμματος Δημοσιονομικής Προσαρμογής (5 Μαΐου 2010) υπήρξαν εντονότερες αντιδράσεις και εντός και εκτός Κοινοβουλίου. Σε λίγους μήνες το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού απέδιδε την ύφεση, αλλά και οποιαδήποτε άλλη αρνητική είδηση στη χώρα, στη δημοσιονομική προσαρμογή.

Όμως, η πορεία των οικονομικών δεικτών και οι εξελίξεις στην Ελλάδα, αλλά και η διεθνής εμπειρία, υποδηλώνουν ότι η ερμηνεία αυτή είναι, αν μη τι άλλο, ελλιπής. Η δημοσιονομική συστολή δεν οδηγεί πάντοτε σε ύφεση, και πολύ περισσότερο σε βαθιά και παρατεταμένη ύφεση, ούτε η δημοσιονομική επέκταση οδηγεί πάντοτε σε αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας.

Από την ανάλυση των στοιχείων της περιόδου 2007-2011 προκύπτουν πολλές "λεπτομέρειες", οι οποίες κλονίζουν την επικρατούσα αντίληψη για την αιτιώδη σχέση Μνημονίου και βαθιάς ύφεσης της οικονομίας. Αν μη τι άλλο, απαιτείτο περαιτέρω διερεύνηση του θέματος. Έτσι ξεκίνησε αυτή η μελέτη, η οποία αναλύει κυρίως τις ενέργειες και παραλείψεις των ελληνικών αρχών και γενικά τον τρόπο που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε η δημοσιονομική προσαρμογή στην Ελλάδα.

ISBN 978-960-9490-20-7

9 789609 490207

 **eco.
nomia**
P U B L I S H I N G